

Slots- og Kulturstyrelsen

Stiftelsen Sorø Akademi
Søgade 17 A
Postboks 37
4180 Sorø

H.C. Andersens Boulevard 2
1553 København V
Telefon 33 95 42 00

post@slks.dk
www.slks.dk

Att.: Jens Kristian Poulsen

E-post: jkp@stiftsor.dk

13. marts 2017

Jour.nr.: 15/02872

Afgørelse om 2 fortidsminder; fredningsnummer 3423:32 og sted- og lokalitetsnummer 040103-60 i Bromme Plantage – Lyng graveområde ved Sorø

Stiftelsen Sorø Akademi har den 23. december 2016 søgt om dispensation fra museumslovens § 29 e og § 29 f til bortgravning af fortidsminde 3423:32, matrikel 26a, Bromme By, Bromme, Sorø Kommune.

Stiftelsen har samtidigt bedt om, at der inden bortgravning af fortidsmindet med sted- og lokalitetsnummer 040103-60 bliver foretaget en arkæologisk undersøgelse med forudgående udarbejdelse af budget efter museumslovens § 27.

Slots- og Kulturstyrelsen træffer hermed afgørelse om disse 2 fortidsminder, som er erkendt i oktober 2014. Sagen udspringer af et længere sagsforløb, som har drejet sig om andre fortidsminder i området.

Afgørelse – fortidsminde med fredningsnummer 3423:32

Slots- og Kulturstyrelsen meddeler hermed dispensation med vilkår til bortgravning af fortidsminde 3423:32 efter museumslovens § 29 j, stk. 1, jf. § 29 e, stk.1.

Vilkår for dispensation

Slots- og Kulturstyrelsen stiller som vilkår, at der inden bortgravning foretages en arkæologisk undersøgelse, og at undersøgelsen sker på et højt videnskabeligt niveau med ekstra grundig dokumentation og inddragelse af alle nødvendige naturvidenskabelige undersøgelser. Undersøgelsen publiceres i henhold til det videnskabelige udbytte.

Frigivelse af arealet til arkæologisk undersøgelse sker hurtigst muligt. Arealet er ikke frigivet til råstofindvinding, før gravhøjen med tilhørende anlæg er totaludgravet og dokumenteret.

Undersøgelsen af gravhøjen skal udføres efter retningslinjer i Slots- og Kulturstyrelsen strategier for arkæologiske og naturvidenskabelige undersøgelser. Hertil kommer, at

forholdet mellem gravhøjen og det historiske marksystem skal undersøges og dokumenteres.

Der nedsættes en følgegruppe med repræsentanter fra AAG (Arkæologisk Arbejdsgruppe), fra Museum Vestsjælland og fra Slots- og Kulturstyrelsen.

Udgifter til de arkæologiske og naturvidenskabelige undersøgelser, Museum Vestsjællands deltagelse i følgegruppens arbejde, og publicering sker for stiftelsens regning.

Styrelsen fastlægger sammen med følgegruppen strategien for den arkæologiske undersøgelse, inddragelse af naturvidenskabelige undersøgelser, krav til publicering og godkendelse af budget.

Der skal være en løbende dialog mellem stiftelsen og styrelsens repræsentant.

Afgørelse – fortidsminde med sted- og lokalitetsnummer 040103-60

Slots- og Kulturstyrelsen har vurderet, at fortidsmindet med sted- og lokalitetsnummer 040103-60 ikke er omfattet af beskyttelsen i museumslovens § 29 e, stk. 1. Det kræver derfor ikke dispensation til bortgravning. Inden eventuel bortgravning skal der gennemføres en arkæologisk undersøgelse af dyssetomten. Undersøgelsen skal udføres i overensstemmelse med praksis efter museumslovens § 27, stk. 3. Udgiften til den arkæologiske undersøgelse afholdes af ejer, jf. lovens § 27, stk. 4.

Kort oversigt over fortidsminderne i området

De højryggede agre

Sted- og lokalitetsnummer 040103-65. Fredningsnummer: 3423:30. Tinglyst bevaringsdeklaration den 8. februar 2005. Beskyttet areal, hvor der ikke må indvindes råstoffer. (Orange areal på vedlagte kort).

Sted- og lokalitetsnummer 040103-50. Arealet vil forud for råstofindvinding blive undersøgt, jf. museumslovens § 27 om bygherrebetalte arkæologiske undersøgelser. (Sort areal på vedlagte kort).

Gravhøj

Sted- og lokalitetsnummer 040103-61. Besigtiget og registeret 30. oktober 2014 i forbindelse med opmåling af agre. Ligger inden for det beskyttede areal med agre. Vil ikke blive berørt af råstofindvinding.

Gravhøj

Sted- og lokalitetsnummer 040103-62. Fredningsnummer. 3423:31. Besigtiget og registeret i 2005. Dispensation til sonderende undersøgelse i fortidsmindet fra Slots- og Kulturstyrelsen i 2016. Ligger i kanten af råstofindvindingsområdet.

Gravhøj

Sted- og lokalitetsnummer 040103-63. Fredningsnummer 3423:32. Besigtiget og registreret 30. oktober 2014. Dispensation til sonderende undersøgelse i fortidsmindet fra Slots- og Kulturstyrelsen i 2016. Der er søgt om dispensation til bortgravning.

Gravhøj

Sted- og lokalitetsnummer 040103-64. Besigtiget og registreret 2005. Ligger uden for råstofindvindingsområdet.

Tomt efter dyssekammer

Sted- lokalitetsnummer 040103-60. Besigtiget og registeret 30. oktober 2014 i forbindelse med opmåling af agre. Dispensation til sonderende undersøgelse i fortidsmindet fra Slots- og Kulturstyrelsen i 2016. Der er søgt om, at der inden bortgravning gennemføres en arkæologisk undersøgelse med forudgående udarbejdelse af budget, jf. museumslovens § 27.

Baggrund for sagen

Fortidsminderne med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60, 040103-62 og 040103-63 er synlige gravhøje i et område, som i Regionplan 2005-2016 er udpeget som graveområde. Området er omfattet af Vestsjællands Amts tilladelse til råstofindvinding for en 10-årig periode fra 1. januar 2007 til 1. januar 2017. Indvindingstilladelsen er nu udløbet. Stiftelsen Sorø Akademi ønsker fortsat at indvinde råstoffer.

Fortidsminderne med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60 og 040103-63 er først blevet erkendt i oktober 2014 i forbindelse med kortlægning og dokumentation af de højryggede agre i området.

Regionplan 1993-2004

Ved regionplanrevisionen for 1993-2004 foreslog Vestsjællands Amt at udvide det regionale graveområde Sorø-Stenlille med ca. 70 ha yderligere ind i Bromme Plantage. Miljøministeriet gjorde indsigelse mod udvidelsen. Det var som udgangspunkt ikke en indsigelse imod en udvidelse af det eksisterende regionale graveområde, men imod at den foreslåede afgræsning ikke var foretaget på grundlag af en kortlægning og dokumentation af en række andre interesser, særligt de væsentlige kulturhistoriske interesser i forhold til de højryggede agre i Bromme Plantage. Miljøministeriet anførte i indsigelsen, at det ikke havde været muligt at vurdere den foreslåede afgræsning af graveområdet i forhold til de kulturhistoriske interesser. Vestsjællands Amt besluttede at udsætte planlægningen til regionplanrevisionen for 2005-2016¹.

Regionplan 2005-2016

I 2003 indledtes drøftelser mellem Vestsjællands Amt, Stiftelsen Sorø Akademi og råstofindvinder med henblik på at udarbejde et nyt plangrundlag. Tidligt i processen blev

¹ VVM-redegørelse fra 2006, afsnit 3.2

Kulturarvsstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen inddraget. Der blev lagt vægt på fagkyndig beskrivelse af bl.a. de kulturhistoriske interesser i form af højryggede agre².

I oktober 2004 sendte Vestsjællands Amt forslag til Regionplan 2005-2016 i høring til Miljøministeriet og berørte statslige myndigheder.

Miljøministeriet fremsatte med brev af 3. januar 2005 statslig indsigelse (veto) bl.a. imod planforslagets udvidelse af graveområdet ved Bromme Plantage. Miljøministeriet henviste bl.a. til, at udvidelsen skete på et areal, der i regionplanen var udlagt som *landskabsområde* og *beskyttelsesområde*, og at størstedelen af det foreslåede graveområde desuden lå i *afgrænset kulturmiljø*. Kulturarvsstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen henviste til, at råstofgravning i det foreslåede graveområde ville være i konflikt med væsentlige kulturhistoriske og kulturlandskabelige interesser. De kulturhistoriske interesser knyttede sig til forekomsten af de mest velbevarede eksempler på højryggede agre i Danmark.

Indsigelsen var et veto, og Vestsjællands Amt kunne derfor ikke vedtage regionplanen endeligt, før der var opnået enighed med de statslige myndigheder om de nødvendige ændringer (planlovens § 28 og § 29, stk. 1).

På et møde den 18. januar 2005 i Skov- og Naturstyrelsen blev der bl.a. aftalt en afgræsning af det område, hvor Kulturarvsstyrelsen kunne acceptere, at der under hensyntagen til højryggede agre kunne gennemføres råstofindvinding. Stiftelsen Sorø Akademi gav samtidig tilsagn om at tinglyse en forpligtende servitut på nærmere afgrænsede arealer med højryggede agre; en servitut, der skulle indeholde retningslinjer for skovdriften af hensyn til bevaring af dele af agersystemerne.

Efter yderligere forhandlinger blev der opnået enighed, herunder om en ændret afgræsning af graveområdet ved Bromme Plantage.

Herefter blev Regionplan 2005-2016 vedtaget endeligt af Vestsjællands Amt.

Efterfølgende udarbejdede Vestsjællands Amt Tillæg 11 til Regionplan 2005-2016 med tilhørende VVM-redegørelse. Tillæg 11 "Fortsat grusgravning i og ved Bromme plantage i Sorø Kommune" og VVM-redegørelsen er fra december 2006.

VVM-redegørelse fra 2006

I VVM-redegørelsen fra 2006 er der henvist til, at det i samarbejde med Kulturarvsstyrelsen var sikret, at et delareal med højryggede agre bevares, og at der var sket en tilpasning af det regionale graveområde primært af hensyn til de højryggede agre, hvilket medførte, at omkring 6-7 millioner m³ sand- og grusmaterialer efterlades i plantagen (afsnit 3.1 i VVM-redegørelsen).

² VVM-redegørelse fra 2006, afsnit 3.2

VVM-redegørelsens afsnit 3.3.1.2 drejer sig om de kulturhistoriske interesser, herunder navnlig de højryggede agre. Det fremgår her, at der ved gennemgangen af de højryggede agre i vinteren 2004/05, at der blev konstateret 2 formodede gravhøje. I afsnit 3.5.11.2 om gravhøje er det anført, at der er udpeget 2 formodede gravhøje i plantagen, og at den ene ligger uden for projektområdet og ikke vil blive påvirket direkte af gravningen. Om den anden gravhøj er det anført, at den ligger i periferien af graveområdet, og at den ikke vil blive direkte berørt uden en forudgående arkæologisk vurdering. Der er henvist til, at en gennemførelse af projektet kræver dispensation fra naturbeskyttelsesloven i forbindelse med gravning inden for 100 m-beskyttelseszonen omkring gravhøje, hvis de er synlige i terrænet.

VVM-redegørelsens afsnit 3.4.1.5 beskriver, hvilke tilladelser og dispensationer, der udover selve tilladelsen til råstofindvinding er nødvendige. I opregningen er bl.a. følgende punkt: ”Dispensation fra Museumslovens § 29 e (ændring i tilstanden af fortidsminder) for eventuelle gravhøje (Kulturarvsstyrelsen) samt fra 100 m-beskyttelses-zonen omkring disse i henhold til Naturbeskyttelseslovens § 18 (Amtet)”.

I afsnit 3.4.6 om museumsloven er det bl.a. anført, at råstofindvinder mod betaling har ret til at få lavet en større arkæologisk forundersøgelse (§ 25), og at hvis det viser sig, at der er fortidsminder på arealet, kan arealerne enten fredes, eller de fundne fortidsminder kan udgraves på indvinders bekostning. Det er også oplyst, at gravning skal standses, hvis der træffes fortidsminder (§ 27), og at udgiften til arkæologisk undersøgelse afholdes af indvinder.

Oversigt over aftaler om de højryggede agre i tilknytning til regionplanlægningen

I forbindelse med regionplanlægningen for 2005-2016 blev der indgået en række aftaler.

I VVM-redegørelsens afsnit 3.5.11.1 om de højryggede agre er det beskrevet, at det var vurderet, at systemet af højryggede agre i Bromme Plantage er et meget væsentligt vidnesbyrd om den lokalhistoriske udnyttelse af jorden i tiden omkring udskiftningen i ca. år 1800 og et eksempel af national betydning på dyrkningspraksis på grænserne mellem tre sogne. Yderligere grusgravning lod sig ikke gennemføre uden ødelæggelse af dele af agersystemerne. Der var ikke tvivl om, at dele af de højryggede agre bør bevares, udforskes og formidles. Det centrale spørgsmål var omfanget og karakteren af bevaringsindsatsen. Myndighedernes standpunkt havde hidtil været, at der skulle ske en nærmere registrering og planlægning. Den nærmere registrering forelå nu i form af en rapport fra 2004 om agrene i Bromme Plantage, og planlægningen forelå nu med de aftaler, der med udgangspunkt i rapporten fra 2004, var indgået mellem Stiftelsen Sorø Akademi og Kulturarvsstyrelsen om bortgravning, forudgående registrering og delvis bevaring af højryggede agre i plantagen.

Det er opregnet i afsnit 3.5.11.1, at aftalerne rummer følgende hovedpunkter:

Præcis opmåling af agersystemerne forud for bortgravning (i etaper løbende i takt med udgravningen).

Afgrænsningen af graveområdet var fastlagt sådan, at det sikres, at et repræsentativt udsnit af agrene bevares.

Tinglyst aftale om bevaring af højryggede agre og særlig skånsom skovdrift på et areal på 74 ha (se nærmere nedenfor om bevaringsdeklaration fra 2005).

Formidling om agrene, hvis der kan skaffes finansiering.

Kulturarvsstyrelsen godkendte med brev af 22. marts 2006 et strategioplæg fra Sydvestsjællands Museum som overordnet grundlag for planlægning og gennemførelse af dokumentationsarbejder og arkæologiske undersøgelser på det areal i Bromme Plantage, der berøres af råstofindvinding. Der er i brevet henvist til, at strategioplægget er resultatet af en møderække med bl.a. Stiftelsen Sorø Akademi, Sydvestsjællands Museum og Kulturarvsstyrelsen. Det fremgår af brevet, at godkendelsen ville blive fulgt op af en nærmere beskrivelse af den aftalte fremgangsmåde i de enkelte etaper.

Bevaringsdeklaration fra 2005 om højryggede agre

Den 7. februar 2005 indgik Stiftelsen Sorø Akademi og Kulturarvsstyrelsen en aftale om bevaring af højryggede agre i en del af Bromme Plantage. Aftalen omtales som en bevaringsdeklaration.

Formålet med bevaringsdeklarationen er særlig indsats for beskyttelse, bevaring og formidling af systemer af højryggede agre i Bromme Plantage. Formålet søges opnået for de arealer, der er omfattet af deklarationens § 1, gennem en særlig skånsom skovdrift ved praktisering af retningslinjer, der er fastlagt i deklarationens § 2.

Ifølge bevaringsdeklarationens § 1 omfatter deklarationen en del af matr.nr. 21a Krøjerup By, Bromme og en del af matr.nr. 26a Bromme By, Bromme. Arealerne, som er omfattet, udgør i alt ca. 78 ha. Deklarationen er indgået uden betaling af vederlag. Deklarationen forpligter ejer og fremtidige ejere samt indehavere af rettigheder over ejendommen at drive de omfattede arealer i overensstemmelse med deklarationens § 2.

Bevaringsdeklarationens § 2 indeholder bl.a. bestemmelser om restriktioner i forhold til færdsel med køretøjer og en bestemmelse om forbud mod jordbearbejdning og optrækning af træstubbe. På et bestemt areal på ca. 10 ha må der ikke genkultiveres med rødgran.

En bestemmelse i § 2 om formidling fastsætter, at Kulturarvsstyrelsen, Skov- og Naturstyrelsen og Vestsjællands Amt har mulighed for at formidle viden og forskning om højryggede agre ved skiltning, publikumsarrangementer m.v. i plantagen.

Det er desuden fastsat i § 2, at publikum kan færdes uden for skovveje og stier og i øvrigt i henhold til reglerne for færdsel i offentligt ejede skove. Der vil på arealer med

højryggede agre ikke blive givet tilladelse til ridning og anden aktivitet, der kan forårsage skade på agrene uden for skovveje og allerede etablerede spor og ridestier.

Hvis arealer, der ikke tidligere er opmålt, blotlægges for trævækst som led i driften, skal Kulturarvsstyrelsen informeres i god tid og gives mulighed for at foretage opmålinger, registreringer, undersøgelser m.v., idet der dog skal vises hensyn til en rimelig hurtig gentilplantning af arealerne.

Bevaringsdeklarationens § 3 indeholder et vilkår/forbehold om, at deklarationens § 2 først træder i kraft, når der ved amtets regionplanlægning 2005-2016 er udlagt et areal som fremtidigt regionalt graveområde.

Derudover indeholder bevaringsdeklarationen bestemmelser om misligholdelse og voldgift.

Tilladelse til råstofindvinding for perioden 1. januar 2007 til 1. januar 2017

Vestsjællands Amt meddelte tilladelse til råstofindvinding for en 10-årig periode fra 1. januar 2007 til 1. januar 2017. Tilladelsen omfatter indvinding af sand, grus og sten på et område på ca. 146 ha på matr.nr. 18a og 18c Lyng by, Pedersborg m.fl. i Sorø Kommune.

Amtet meddelte i samme afgørelse tilladelse til bortgravning af et beskyttet dige (museumslovens § 29 a). I punkt 3.4.3 i tilladelsen er det fastsat, at et dige i den sydlige ende af graveområdet skal bevares, men at et stendige i det nord-sydgående skel i den nordlige del af graveområdet kan bortgraves.

I amtets tilladelse er der henvist til aftalen med Kulturarvsstyrelsen om bortgravning af dele af de højryggede agersystemer (s. 3 i tilladelsen). Der er i øvrigt også henvist til, at Odsherreds Statsskovdistrikt har givet tilladelse til, at fredskovspligten suspenderes på betingelse af, at der rejses erstatningsskov.

I tilladelsens punkt 2.2.1 er der henvist til, at Sydvestsjælland Museum blev inddraget i sagen i forbindelse med udpegningen af dele af Bromme Plantage til regionalt graveområde for sand, grus og sten. Der er henvist til, at der var indgået aftaler om, at museet skulle stå for registrering af de højryggede agre, herunder udgravning af enkelte eksemplarer, og deltage ved muldafrømning i øvrigt. Der er også henvist til, at andre kulturhistoriske spor registreres.

I tilladelsens punkt 3.6.1 er der henvist til, at hvis der i forbindelse med råstofindvindingen fremkommer arkæologiske fund eller anlæg, skal indvindingen omgående standses, og der skal foretages anmeldelse til bl.a. Kulturarvsstyrelsen.

Slots- og Kulturstyrelsen bemærker, at der ikke med amtets tilladelse eller i en særskilt afgørelse er meddelt dispensation til bortgravning af gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-62 eller andre gravhøje i området (museumsloven). Der ses heller ikke

at være truffet afgørelse om dispensation til råstofindvinding inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen eller om reduktion af beskyttelseslinjen (naturbeskyttelsesloven).

Det nyere forløb i sagen

Fortidsminderne med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60 og 040103-63 er først blevet erkendt i forbindelse med kortlægning og dokumentation af de højryggede agre i området. Fra april 2013 blev der gennemført en LIDAR-scanning af hele Bromme Plantage. En efterfølgende besigtigelse den 30. oktober 2014 har ført til erkendelsen af de 2 synlige fortidsminder.

I december 2015 har Kulturstyrelsen (nu Slots- og Kulturstyrelsen) modtaget Museum Vestsjællands budget for arkæologisk forundersøgelse af maksimalt 1.000 m² over og omkring gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-63 (U2) med henblik på styrelsens godkendelse.

Slots- og Kulturstyrelsen har den 28. januar 2016 meddelt til Stiftelsen Sorø Akademi, at styrelsen har sat undersøgelserne i Bromme Plantage i bero, indtil styrelsen har afklaret, hvorvidt der er givet dispensation til at grave i de beskyttede fortidsminder og omfanget af beskyttelsen.

Den 9. maj 2016 har Region Sjælland sendt stiftelsens ansøgning fra september 2015 om ny tilladelse til råstofindvinding (som fortsættelse af den eksisterende råstofaktivitet) i høring hos bl.a. Museum Vestsjælland. Museet har samme dag sendt høringsmaterialet videre til Slots- og Kulturstyrelsen.

På baggrund af møder og anden dialog med Slots- og Kulturstyrelsen har Stiftelsen Sorø Akademi den 3. juni 2016 bedt Museum Vestsjælland om at foretage en sonderende undersøgelse af gravhøjene sted- og lokalitetsnumrene 040103-60, 040103-62 og 040103-63.

Museum Vestsjælland har den 27. juni 2016 på vegne af stiftelsen søgt om dispensation (fra museumslovens § 29 e) til at foretage sonderende undersøgelser i gravhøjene med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60, 040103-62 og 040103-63.

Slots- og Kulturstyrelsen har den 23. august 2016 givet dispensation efter museumslovens § 29 j, stk. 1, jf. § 29 e, stk. 1, til at foretage de ansøgte sonderende arkæologiske undersøgelser i de synlige fortidsminder med sted- og lokalitetsnumrene: 040103-60, 040103-62 og 040103-63.

Styrelsen har oplyst i afgørelsen, at undersøgelserne har til formål at få afklaret fortidsmindernes autenticitet og integritet med henblik på en vurdering af fortidsmindernes signifikans, at de sonderende undersøgelser betales af Stiftelsen Sorø Akademi efter principperne om bygherrebetalte undersøgelser, og at stiftelsen – efter styrelsens vurdering af fortidsmindernes signifikans – har mulighed for at søge om dispensation til hel eller delvis bortgravning af de beskyttede fortidsminder.

Styrelsens afgørelse indeholder vilkår, begrundelse og en kort redegørelse for baggrunden for sagen.

Museum Vestsjællands har den 18. oktober 2016 foretaget sonderende arkæologiske undersøgelser i fortidsminderne med lokalitetsnumrene 040103-60, 040103-62 og 040103-63. I undersøgelsen deltog 2 medarbejdere fra Slots- og Kulturstyrelsen.

Slots- og Kulturstyrelsen har på baggrund af de arkæologiske undersøgelser, i brev af 12. december 2016, udtalt følgende om fortidsminderne med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60, 040103-62 og 040103-63:

”Fortidsminderne

Slots- og Kulturstyrelsen har på baggrund af de sonderende undersøgelser vurderet, at fortidsmindet **040103-60 (U4)** pga. sin dårlige bevaringstilstand ikke er omfattet af beskyttelse, jf. museumslovens §§ 29 e og 29 f. Hvis området ønskes udnyttet i forbindelse med råstofudvinding skal fortidsmindet udgraves efter praksis for bygherrebetalte arkæologiske undersøgelser, jf. museumslovens § 27.

Fortidsminde 040103-62 (U1) – Fredningsnummer 3423:31

Gravhøjen er pga. sin størrelse og form umiddelbart at opfatte som en gravhøj fra bronzealderen. Sonderinger med stenspyd og jordbor tyder på en velbevaret høj med intakt randstenskæde. Plyndringshullet i højens top er af så beskeden størrelse, at en centralgrav stadig kan være intakt, og under alle omstændigheder antyder højens anselige størrelse og tilstand, at der kan være flere grave – både jordfæstegrave og brandgrave – inde i højen udenfor centrum. Der er tale om et komplekst anlæg med stort videnskabeligt potentiale, og stor betydning som et markant landskabelement.

Fortidsminde 040103-63 (U2) – Fredningsnummer 3423:32

Gravhøjen fremtræder pga. sin størrelse og flade form ikke så karakteristisk i landskabet. Højens form skyldes overpløjning i ældre tid, formentlig i middelalderen. Sporene ses endnu i området i form af højryggede agre. Fortidsmindet vil, hvis det omkringliggende område bliver udnyttet til råstofindvinding, miste sin landskabelige betydning....”

Aktuel ansøgning

Stiftelsen Sorø Akademi har – på baggrund af Slots- og Kulturstyrelsens brev af 12. december 2016 – den 23. december 2016 søgt om dispensation fra museumslovens § 29 e og § 29 f til udgravning af en af de gravhøje, som er erkendt i forbindelse med kortlægning og dokumentation af de højryggede agre. Ansøgningen om dispensation til bortgravning drejer sig om fortidsmindet med fredningsnummer 3423:32, og ansøgning om gennemførelse af en arkæologisk undersøgelse inden bortgravning drejer sig om fortidsminde med sted- og lokalitetsnummer 040103-60.

Stiftelsen Sorø Akademi har i sin ansøgning bl.a. henvist til, at bevaringsdeklarationen fra 2005 blev indgået mod, at en anden del af plantagen blev frigivet til gravning, og at det som led i dette aftalekompleks blev fastlagt, at stiftelsen skulle bekoste en detaljeret kortlægning og dokumentation af de højryggede agre. Stiftelsen har anført, at der under arbejdet med VVM-redegørelsen fra 2006 blev foretaget detaljerede gennemgange af Bromme Plantage af en række eksperter, og at der under dette arbejde blev fundet 2 gravhøje med relation til graveområdet (sted- og lokalitetsnumrene 040103-64 og 040103-62 (fredningsnummer 3423:31)).

Efter stiftelsens opfattelse kan det ud fra drøftelserne mellem stiftelsen og styrelsen lægges til grund, at styrelsen forudså, at man som udgravningen skred frem formentlig ville finde yderligere fortidsminder. Styrelsen gav desuden stiftelsen det indtryk, at sådanne fortidsminder kunne sløjfes efter passende undersøgelse i lighed med opfattelsen vedrørende gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-62.

Gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-64 ligger uden for graveområdet, men 100 m-beskyttelseszonen rækker delvist ind i området. Stiftelsen har anført, at det dengang – i forhold til gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-62 (fredningsnummer 3423:31), som ligger i den vestlige kant af graveområdet – blev besluttet, at der kunne graves ind til 2 m fra foden af gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-62, og at gravhøjen eventuelt ville kunne bortgraves efter en nærmere undersøgelse. Stiftelsen har henvist til, at de 2 gravhøje er omtalt i VVM-redegørelsen, men ikke i selve gravetilladelsen pr. 1. januar 2007 fra Vestsjællands Amt.

Stiftelsen ønsker at bortgrave gravhøjene med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60 og 040103-63. Samtidig fravælger stiftelsen at søge om dispensation til bortgravning af gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-62, trods styrelsens tidligere tilkendegivelser om denne gravhøj, idet stiftelsen forudsætter, at dispensationen fra 100 m-beskyttelseszonen fortsat gælder. I ansøgningen er det anført, at graveområdet er tilrettelagt og udnyttet i tillid til denne forståelse, som Kulturarvsstyrelsen gav stiftelsen.

Det er stiftelsens opfattelse, at det forhold, at stiftelsen frivilligt påtog sig at tinglyse en deklaration om særlige beskyttelsesforanstaltninger for de højryggede agre, var meget afgørende for Kulturarvsstyrelsen, og at styrelsen på den baggrund var indstillet på en særlig behandling af fortidsminder i området. Stiftelsens opfattelse er, at denne særlige behandling også ville have omfattet gravhøjene med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60 og 040103-63, hvis de havde været identificeret på det tidspunkt.

Stiftelsen har også anført, at der er væsentlige samfunds- og privatøkonomiske interesser i fuldt ud at kunne udnytte den værdifulde råstofressource, der findes under gravhøjene. Hvis styrelsen ikke giver den ønskede dispensation, vil de 2 gravhøje skulle efterlades på en meget uheldig placering i forhold til råstofudnyttelsen. Bevaring af gravhøjene med det fornødne skråningsanlæg vil efterlade betydelige råstofmængder. Foreløbige beregninger viser, at samlet ca. 150.000 tons gode råstoffer i så fald ikke kan ud-

vindes. I dette tal er ikke medregnet materiale inden for en eventuel 100 m-beskyttelseszone.

Stiftelsen henviser til, at forundersøgelsen har vist, at gravhøj nr. 63 ikke hører til blandt de mere markante og enestående gravhøje. Ansøgningen skal også ses i lyset af, at stiftelsen ikke søger om bortgravning af den større og mere markante gravhøj nr. 62, som ligger i umiddelbar nærhed af gravhøj nr. 63, og at stiftelsen frivilligt har indgået aftalen om de højryggede agre. Desuden vil efterladelse af en gravhøj som en ø (formentlig i en større sø) efter endt råstofgravning af de omkringliggende arealer være landskabeligt uheldigt.

Afgrænsning af sagen

Den aktuelle sag drejer sig om gravhøjene sted- og lokalitetsnumrene 040103-60 og 040103-63 og museumslovens kapitel 8 og 8 a.

Fortidsminderne med sted- og lokalitetsnumrene 040103-60 og 040103-63 er først blevet erkendt i forbindelse med kortlægning og dokumentation af de højryggede agre i området og en efterfølgende besigtigelse i oktober 2014.

Slots- og Kulturstyrelsen bemærker, at der ikke med Vestsjællands Amts tilladelse til råstofindvinding i perioden 1. januar 2007 til 1. januar 2017 eller i en særskilt afgørelse er meddelt dispensation til bortgravning af gravhøj med sted- og lokalitetsnummer 040103-62 eller andre gravhøje i området (museumsloven). Der ses heller ikke at være truffet afgørelse om dispensation til råstofindvinding inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen omkring gravhøjene i området eller om reduktion af beskyttelseslinjen (naturbeskyttelsesloven).

Oplysning om fortidsmindebeskyttelseslinjen – naturbeskyttelseslovens § 18

Det er ikke omfattet af Slots- og Kulturministeriets kompetence at træffe afgørelse eller vejlede om fortidsmindebeskyttelseslinjen i naturbeskyttelseslovens § 18. Styrelsen finder – på grund af indholdet i ansøgningen – blot anledning til at henlede opmærksomheden på, at der, som nævnt ovenfor, ikke ses at være truffet afgørelse om dispensation til råstofindvinding inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen omkring gravhøjene i området.

Generel vejledning om fortidsmindebeskyttelseslinjen hører under Miljø- og Fødevarerministeriet. Det er kommunen, der træffer afgørelse om eventuel dispensation fra fortidsmindebeskyttelseslinjen, jf. naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 3.

Slots- og Kulturstyrelsens begrundelse

Museumslovens beskyttelse af fortidsminder – lovgrundlag og praksis

Lovgrundlaget for Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse er museumslovens regler (kapitel 8 og 8 a).

Hvis der i forbindelse med jordarbejder findes spor af fortidsminder, skal arbejdet standses, i det omfang det berører fortidsmindet, jf. museumslovens § 27, stk. 2. Med hjemmel til lovens § 27, stk. 3, kan Slots- og Kulturstyrelsen bestemme, at arbejdet skal standses, indtil der er foretaget en arkæologisk undersøgelse. Efter lovens § 27, stk. 4, afholdes udgiften af den, for hvis regning jordarbejdet skal udføres.

Fortidsminder, herunder gravhøje, er beskyttet efter museumslovens § 29 e, stk. 1, jf. museumslovens bilag 1, kap. 1. Lovens § 29 e, stk. 1, fastsætter, at der ikke må foretages ændring i tilstanden af fortidsminder.

Fortidsminder er desuden beskyttet efter museumslovens § 29 f, som fastsætter, at der på fortidsminder og inden for en afstand af 2 m fra dem ikke må foretages jordbehandling, gødes eller plantes. Der må heller ikke anvendes metaldetektor.

Museumslovens § 29 e, stk. 1, og § 29 f er forbudsbestemmelser.

Museumslovens § 29 e, stk. 2, fastsætter, at de typer af fortidsminder, der er omfattet af beskyttelsen efter stk. 1, er optaget i bilaget til loven. Lovens bilag 1, kapitel 1, indeholder en opregning af de fortidsminder, som er omfattet af beskyttelsen, hvis fortidsminderne er *synlige* i terrænet. Beskyttelsen omfatter bl.a. høje og røser (nr. 1) og stengrave, dysser og jættestuer (nr. 2).

Ifølge museumslovens § 29 e, stk. 3, er det i bilaget til loven fastsat, at visse typer af fortidsminder kun er omfattet af forbuddet i § 29 e, stk. 1, når stiftelsen har fået meddelelse fra kulturministeren om deres tilstedeværelse. Lovens bilag 1, kapitel 2, indeholder en opregning af disse typer af fortidsminder.

Slots- og Kulturstyrelsen kan efter museumslovens § 29 j, stk. 1, *i særlige tilfælde* gøre undtagelse fra bestemmelserne i lovens § 29 e, stk. 1, og § 29 f.

Den generelle beskyttelse af fortidsminder blev indført med naturfredningsloven fra 1937.

Reglerne om beskyttelse af fortidsminder og deres omgivelser kom ind i naturbeskyttelsesloven fra 1992. Loven var en sammenfatning og forenkling af 3 love, herunder naturfredningsloven. 1992-lovens § 12 og § 13 svarer til de nugældende bestemmelser i museumslovens § 29 e og 29 f. Reglerne om fortidsminder blev overført til museumsloven (lovens kapitel 8 a) i 2004. Reglen om fortidsmindebeskyttelseslinjen findes fortsat i naturbeskyttelseslovens § 18.

Efter 1992-lovens § 65, stk. 1, kunne miljøministeren *i særlige tilfælde* gøre undtagelse fra lovens § 12, stk. 1, og § 13 om fortidsminder. I forhold til fortidsmindebeskyttelseslinjen (lovens § 18) var det amtet, der *i særlige tilfælde* kunne gøre undtagelse, jf. § 65, stk. 3.

1992-lovens § 65 drejer sig også om andet end fortidsminder, f.eks. strandbeskyttelseslinjen (lovens § 15). I bemærkningerne til 1992-lovens § 65 er der henvist den graduerede formulering (i forhold til at dispensere fra de forskellige bestemmelser i loven), nemlig ”gøre undtagelse” i stk. 2 og ”i særlige tilfælde gøre undtagelse” i stk. 1 og 3, der navnlig markerer, at hidtidig praksis skal opretholdes. Det er beskrevet, at f.eks. strandbeskyttelseslinjen (§ 15) og fortidsmindebeskyttelseslinjen (§ 18) er udtryk for forbud, der sjældent gøres egentlige undtagelser fra. En tilsvarende karakter som strandbeskyttelseslinjen, i hvert fald for så vidt angår væsentlige indgreb, har bl.a. bestemmelserne om beskyttelsen af fortidsminder, hvor dispensationsbeføjelsen, jf. stk. 1, er tillagt miljøministeren. Desuden bemærkes det generelt, at der ikke tilsigtes en ændring i den hidtidige dispensationspraksis, men at specielle samfundsmæssige, herunder især nationale interesser, f.eks. i alternative energiformer såsom vindmøller, i en konkret sag vil kunne medføre en forskydning af den vægt, der tillægges de naturbeskyttelsesmæssige hensyn, som bestemmelserne tilsigter at varetage.

Lovbemærkningerne i tilknytning til reglerne om beskyttelse af fortidsminder er ret kortfattede. Retstilstanden angående dispensation fra forbudsbestemmelserne er fastlagt gennem mange års praksis, herunder klageinstansens praksis (pr. 1. februar 2017 Miljø- og Fødevareklagenævnet).

I overensstemmelse med ordlyden i museumslovens bestemmelser om beskyttelse af fortidsminder, de tilhørende lovbemærkninger og mange års praksis, herunder klageinstansens praksis, er muligheden for at give dispensation til bortgravning af en beskyttet gravhøj særdeles begrænset.

Slots- og Kulturstyrelsens konkrete vurdering af fortidsminde 3423:32

Slots- og Kulturstyrelsen henviser i det hele til redegørelsen ovenfor om baggrunden for sagen.

Som det fremgår, blev regionplanlægningen for 1993-2004 udsat efter en indsigelse fra Miljøministeriet, og der blev i 2003 indledt drøftelser om et nyt plangrundlag med inddragelse af Kulturarvsstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen. Vestsjællands Amt sendte i oktober 2004 et planforslag i høring, og Miljøministeriet fremsatte i januar 2005 indsigelse (veto). Efter planlovens regler om veto kunne Vestsjællands Amt kun vedtage regionplanen endeligt, hvis der blev opnået enighed med de statslige myndigheder om de nødvendige ændringer.

Afgrænsningen af graveområdet blev ændret, og der blev indgået aftale om bevaring af dele af de højryggede agre og aftale om opmåling af andre dele forud for bortgravning.

Der blev således opnået enighed med de statslige myndigheder, og amtet vedtog regionplan 2005-2016 endeligt.

Bevaringsdeklarationen fra 2005 omfatter et areal på ca. 78 ha. Deklarationen har til formål at beskytte, bevare og formidle de systemer af højryggede agre, der er omfattet

af deklarationen. Deklarationen indeholder nærmere regler om særlig skånsom skovdrift, færdsel m.v. Aftalen mellem Stiftelsen Sorø Akademi og Kulturarvsstyrelsen blev indgået uden vederlag.

Det er Slots- og Kulturstyrelsens opfattelse, at det må lægges til grund, at det var en afgørende forudsætning for stiftelsen ved indgåelse af aftalen i 2005, at den anden del af området med højryggede agre ville blive frigivet til råstofindvinding.

Efter en konkret og samlet vurdering af baggrunden for sagen – herunder navnlig forløbet i tilknytning til regionplanlægningen (bl.a. med en ændret afgrænsning af det område, der blev udlagt som graveområde) og forhandlingerne om bevaring af dele af området med højryggede agre, som blev udmøntet i bevaringsdeklarationen fra 2005 – finder Slots- og Kulturstyrelsen, at der i den konkrete sag *kan* være tale om et særligt tilfælde, der kan begrunde en dispensation til bortgravning, selvom der ikke nødvendigvis er en tilstrækkeligt tungtvejende samfundsmæssig interesse i, at der indvindes råstoffer på netop dette sted.

På grund af det forudgående forløb gav Slots- og Kulturstyrelsen dispensation til en sonderende arkæologisk undersøgelse i fortidsmindet. Undersøgelsen havde til formål at få afklaret fortidsmindets autenticitet og integritet med henblik på en vurdering af fortidsmindets signifikans. Det er sket ved dokumentation af fortidsmindets bevaringsgrad, konstruktion og udstrækning.

Gravhøjen fremtræder pga. sin størrelse og flade form ikke så karakteristisk i landskabet. Højens form skyldes overpløjning i ældre tid, formentlig i middelalderen. Sporene ses endnu i området i form af højryggede agre. Fortidsmindet vil, hvis det omkringliggende område bliver udnyttet til råstofindvinding, miste sin landskabelige betydning.

Slots- og Kulturstyrelsen har konkluderet, at en arkæologisk udgravning af den overpløjede mindre gravhøj U 2 (fredningsnummer 3423:32) bør have fokus på forholdet mellem gravhøjen og den middelalderlige dyrkning. Udsigten til råstofgravning i dens umiddelbare omgivelse taler for, at en eventuel undersøgelse bør foretages, mens de højryggede agre endnu er synlige i det omgivende terræn.

På denne baggrund – dvs. såvel en konkret og samlet vurdering af forløbet i sagen og ud fra den sonderende arkæologiske undersøgelse – vurderer Slots- og Kulturstyrelsen, at der er tale om et særligt tilfælde, jf. museumslovens § 29 j, stk. 1, som kan begrunde en dispensation fra museumslovens § 29 e, stk. 1, til bortgravning af gravhøj fortidsminde 3423:32. Styrelsen har derfor besluttet at meddele dispensation til bortgravning med vilkår.

Slots- og Kulturstyrelsens konkrete vurdering af fortidsminde med sted- og lokalitetsnummer 040103-60

Slots- og Kulturstyrelsen har på baggrund af den sonderende arkæologiske undersøgelse vurderet, at tomten efter et dyssekammer ikke er omfattet af beskyttelsen efter museumslovens § 29 e, stk. 1.

Den sonderende undersøgelse har vist, at der er tale om et fjernet dyssekammer, hvoraf én sten endnu findes på stedet, men den er fjernet fra sin oprindelige placering. På baggrund af den sonderende undersøgelse af anlæggets autenticitet og integritet har styrelsen vurderet, at anlægget ikke har en tilstrækkelig signifikans, og at anlægget derfor ikke er beskyttet efter lovens § 29 e, stk. 1. Da der endnu, under overfladen, kan være bevaret stenspor efter både randsten og kammerets bæresten, skal dette afklares og dokumenteres ved en arkæologisk undersøgelse.

Udgravningen af dyssetomten skal ske efter museumslovens § 27, stk. 2-4.

Anden lovgivning

Denne afgørelse efter museumsloven fritager ikke ansøger fra at søge tilladelser, der er nødvendige efter anden lovgivning. Såfremt vilkår i forbindelse med anden lovgivning medfører ændringer af det projekt, Slots- og Kulturstyrelsen har givet tilladelse til, eller hvis projektet i øvrigt ændres, skal styrelsen kontaktes.

Gyldighedsperiode

Dispensationen til bortgravning af fortidsminde 3423:32 bortfalder, hvis den ikke er udnyttet indenfor 3 år fra dette brevets dato (jf. museumslovens § 29 k, stk. 2).

Klagemuligheder

Der kan klages til Miljø- og Fødevarerklagenævnet over Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse efter museumslovens § 29 j, stk. 1, for så vidt angår dispensation fra lovens § 29 e, stk. 1, 1. pkt. Se nærmere vedlagte vejledning.

Der kan klages til Kulturministeriets departement over Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse efter museumslovens § 27, stk. 3. Se nærmere vedlagte vejledning.

Hvis du har spørgsmål

Du er velkommen til at kontakte Slots- og Kulturstyrelsen, hvis du har spørgsmål. I forbindelse med en evt. henvendelse vil vi bede dig om at oplyse sagens journalnummer, som er: 15/02872.

Venlig hilsen

Marie Walther

Konsulent og arkæolog

Fortidsminder

max@slks.dk, Telefonnummer 33745214

Kopi til orientering:

Sorø Kommune, soroekom@soroe.dk

Danmarks Naturfredningsforening, dn@dn.dk

Dansk Botanisk Forening, kontor@botaniskforening.dk

Dansk Ornitologisk Forening, dof@dof.dk

Museum Vestsjælland, kontor@vestmuseum.dk

Klagevejledning – museumslovens kapitel 8 a

Der kan klages til Miljø- og Fødevareklagenævnet over Slots- og Kulturstyrelsens afgørelser efter museumslovens § 29 j, stk. 1, for så vidt angår dispensationer fra lovens § 29 e, stk. 1, 1. pkt.

Klagereglerne er fastsat i museumslovens §§ 29 t, 29 u og 29 v.

Klagefristen er 4 uger fra den dag, Slots- og Kulturstyrelsen har meddelt afgørelsen.

En tilladelse må ikke udnyttes, før klagefristen er udløbet. En rettidig klage har opsættende virkning for den påklagede afgørelse, medmindre Miljø- og Fødevareklagenævnet bestemmer andet.

Hvis du ønsker at klage, indgives klagen i Miljø- og Fødevareklagenævnets klageportal. Der er adgang til klageportalen på borger.dk eller virk.dk. På Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside er der link til klageportalen.

Hvis du klager, skal du betale et klagegebyr til Miljø- og Fødevareklagenævnet. For privatpersoner er klagegebyret 900 kr. For virksomheder og organisationer er klagegebyret 1.800 kr. Satserne er 2016-niveau og bliver reguleret den 1. januar hvert år. Gebyret betales med betalingskort i klageportalen.

Herefter sender klageportalen automatisk klagen til Slots- og Kulturstyrelsen. Hvis styrelsen vil fastholde afgørelsen, sender styrelsen klagen til Miljø- og Fødevareklagenævnet via klageportalen sammen med den påklagede afgørelse, de dokumenter, der er indgået i sagens bedømmelse, og en udtalelse med styrelsens bemærkninger til sagen og de anførte klagepunkter.

Klageportalen sender udtalelsen til de involverede i klagesagen med en frist på 3 uger for at komme med bemærkninger til Miljø- og Fødevareklagenævnet.

På Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside kan du finde mere vejledning om nævnets behandling af klager og om tilbagebetaling af klagegebyr, f.eks. hvis nævnet afviser at realitetsbehandle klagen, hvis du tilbagekalder klagen, eller hvis du får helt eller delvist medhold. Du kan også finde vejledning om muligheden for at søge om fritagelse fra kravet om at klage via klageportalen. En begrundet ansøgning om fritagelse sendes til Slots- og Kulturstyrelsen.

Se Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside:
www.nmkn.dk eller www.naevneneshus.dk.

Frist for at anlægge retssag

Hvis du vil indbringe Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse for domstolene, skal du anlægge sag inden 6 måneder fra den dag, styrelsen har meddelt dig afgørelsen (museumslovens § 29 x).

Klagevejledning – museumslovens kapitel 8

Der kan klages til Kulturministeriets departement over Slots- og Kulturstyrelsens afgørelser efter museumslovens § 27, stk. 3.

Klagereglerne er fastsat i § 12 og § 13 i bekendtgørelse nr. 1442 af 12. december 2010 om henlæggelse af opgaver og beføjelser til Kulturarvsstyrelsen.

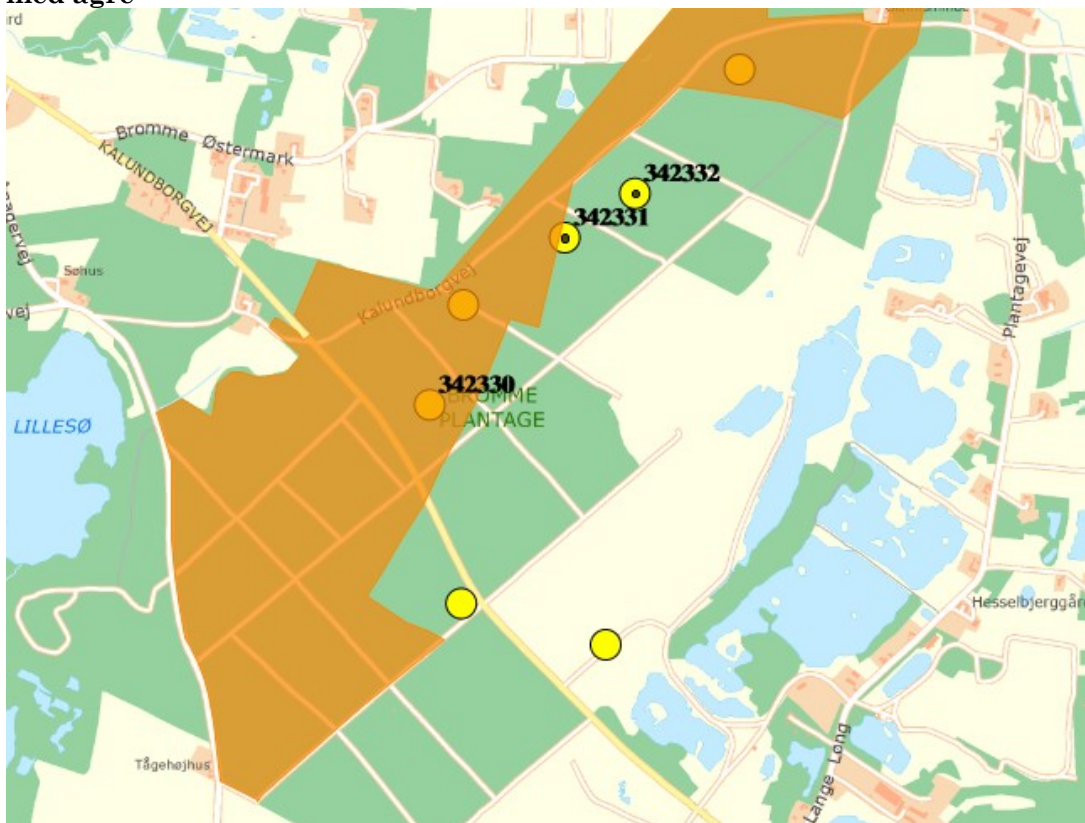
Klagefristen er 4 uger fra den dag, Slots- og Kulturstyrelsen har meddelt afgørelsen.

En tilladelse må ikke udnyttes, før klagefristen er udløbet, medmindre andet er tilkendegivet i afgørelsen. En rettidig klage har opsættende virkning for den påklagede afgørelse, medmindre klagemyndigheden bestemmer andet.

Hvis du ønsker at klage, indgives klagen til Kulturministeriets departement via Slots- og Kulturstyrelsen, fortidsminder@slks.dk.

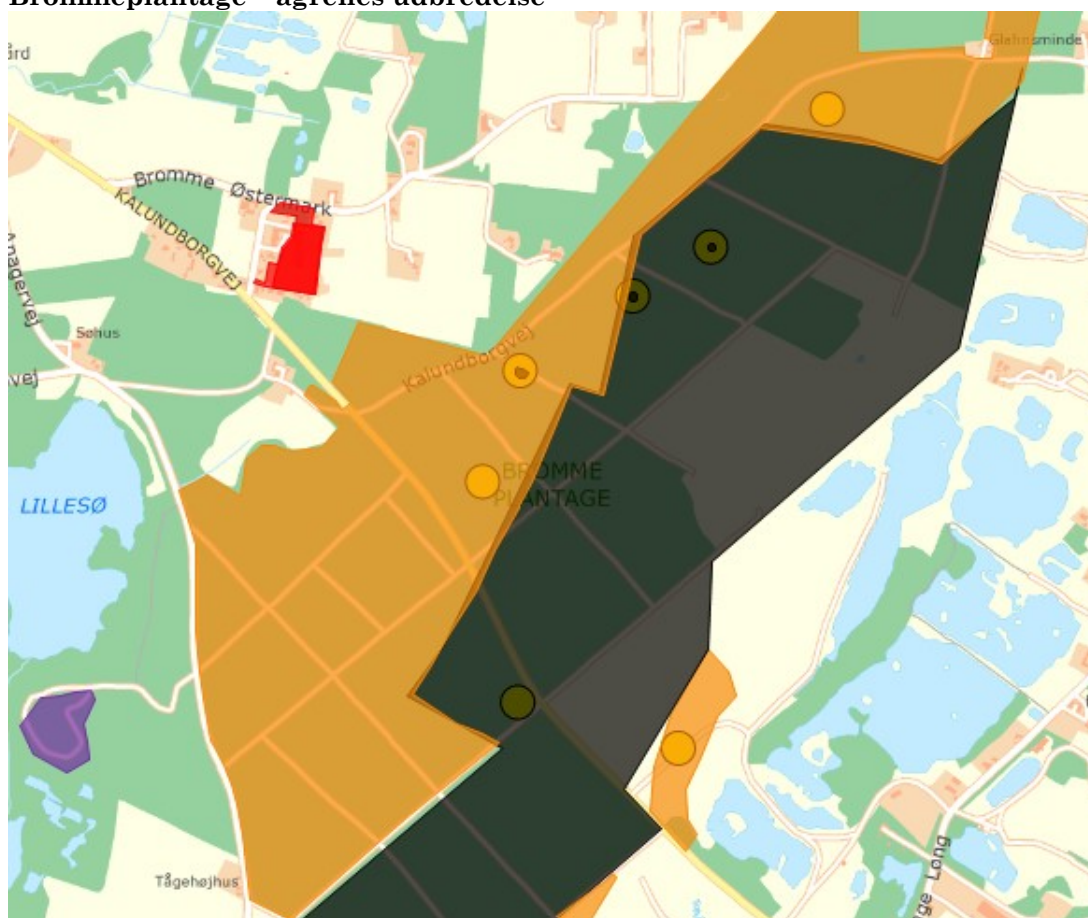
Slots- og Kulturstyrelsen videresender herefter klagen til Kulturministeriets departement ledsaget af afgørelsen og materialet, der er indgået i styrelsens bedømmelse af sagen.

Bromme Plantage med beskyttede og fredede fortidsminder samt fredet areal med agre

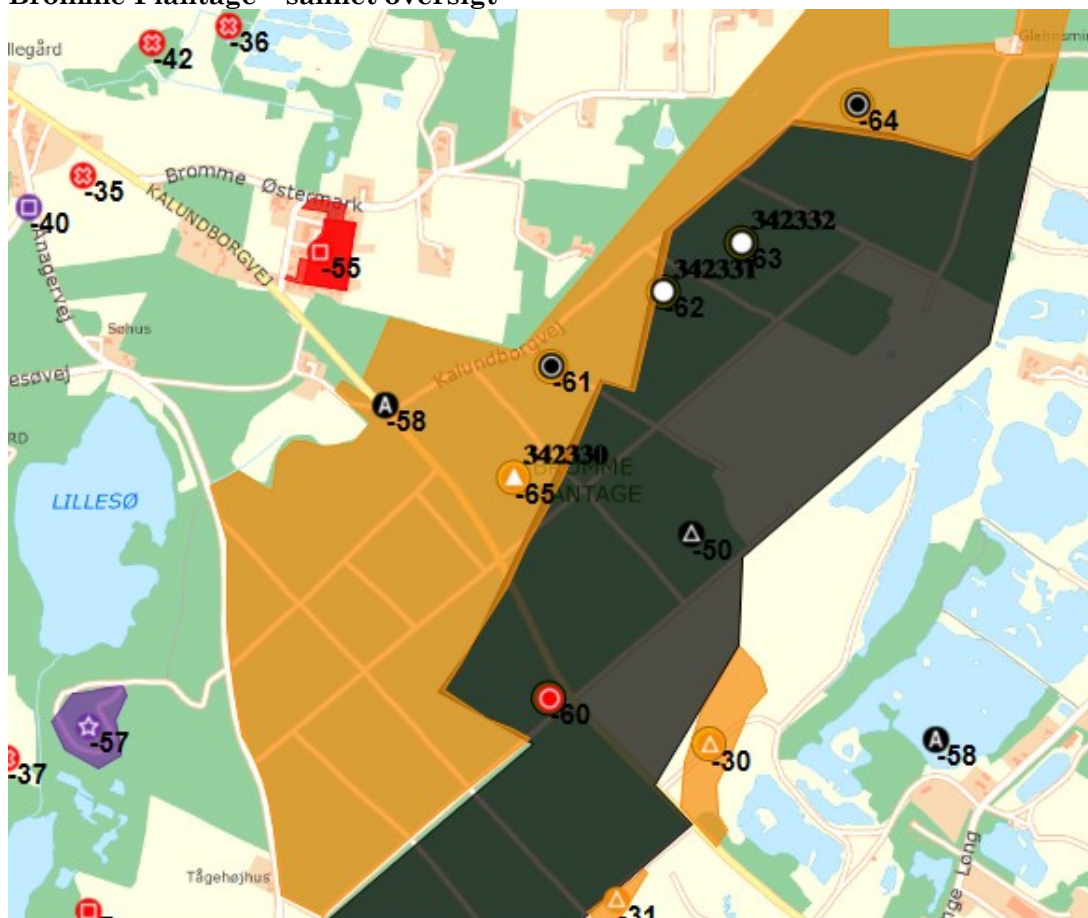
Orange: Fredet areal med agre. Beskyttede og fredede fortidsminder er markeret med sorte fredningsnumre.

Brommeplantage – agrenes udbredelse

Orange: Fredet areal med agre: Sort: Frigivet areal med agre.

Bromme Plantage – samlet oversigt

Orange: fredet areal med agre. Sort: frigivet areal med agre. Fortidsminder med fredningsnumre og sted- og lokalitetsnumre.